

Tarinoita Kainuun korpimailta -podcastsarja

Suomussalmen sotahistoria - jakso

INTRO

”Uhmaten meitä he marssivat tänne, raiskaten sen, mikä suurinta on.
Katkesi Aasian jousesta jänne, hangessa hauta on hiiskumaton.
Viljalti ruokoa kalpamme kaasi, pirstottu polku on pilkkaajien.
Kallis on, Kainuu, sun lapsilles maasi, kalliimpi vieraalle raiskaus sen.”

Tämä oli ote Heikki Asunnan sanoittamasta Raatteen marssista, Veikko Seppäsen lukemana. Tervetuloa kuuntelemaan Tarinoita Kainuun Korpimailta –podcast jaksoa Suomussalmen sotahistoriasta. Minä olen Veikko Juntunen ja tässä jaksossa käsittelemme yhtä Suomen historian merkittävimmän taistelun kulkua, jota käytiin Suomussalmella toisen maailmansodan aikana. Talvisodan Suomussalmen taistelut käytiin Suomen ja Neuvostoliiton välillä 30. marraskuuta 1939 - 13. maaliskuuta 1940.

TALVISODAN SYTTYMISEN SYYT

Syksyllä 1939 maailmalla elettiin kireitä aikoja, sillä Hitler ja Stalin olivat solmineet keskenään hyökkäämättömyyssopimuksen ja sen seurauksena Neuvostoliitto vaati maa-alueita Baltian mailta Leningradin turvallisuuden tehostamiseksi.

Tuohon aikaan, Leningrad oli Neuvostoliiton toiseksi suurin kaupunki ja Suomen itäraja oli vain noin 30 kilometrin päässä Leningradista. Suomen maantieteellinen asema oli myös yksi merkittävä tekijä kiristyneeseen ilmapiiriin sillä Neuvostoliitto ei uskonut Suomen puheisiin puolueettomuudesta ja Neuvostoliitossa pelättiin, että Saksa tai jokin muu valtio hyökkäisi Suomen kautta Leningradiin.

Näin ollen myös Suomi joutui aluevaatimusten kohteeksi. Neuvostoliitto ilmoitti, Suomen olisi vuokrattava Suomenlahden ulkosaaret Neuvostoliitolle ja näiden maa-alojen vuokra-aika tulisi olla vähintään 30 vuotta. Uhkaavan ilmapiirin ja epätietoisuuden vallitessa maailmalla, myös Suomi alkoi etsimään itselleen liittolaisia.

Vaikka Suomessa ei uskottu Neuvostoliiton hyökkäävän, valtion pääjohdon määräyksellä päätettiin toteuttaa syksyllä 1939 kenttäarmeijan liikekannallepano ylimääräisten kertausharjoitusten nimellä. Ylimääräisten harjoitusten aikana kenttäarmeijasta tai niin sanotuista suojajoukoista valtaosa siirrettiin Karjalan kannakselle ja itärajalle. Samalla myös raja-alueen ihmisiä ryhdyttiin evakuoimaan kodeistaan Karjalan suunnalla.

Huolimatta sotilaallisen toimintavalmiuden lisääntymisestä ja poliittisen tilanteen kärjistymisestä Suomussalmella siviiliväestö pysyi paikallaan. Evakuointi suunnitelma tehtiin, mutta ei pantu käytäntöön, vaikka näin toimittiin muunmuassa Karjalan kannaksella.

Rajan tuntumassa Suomussalmella oli tietttömien taipaleiden takana taloja, joista lähteminen sulan maan aikana oli hyvin hankalaa ja hidasta. Taloihin jäi naisia, lapsia ja vanhuksia, joiden oli tultava toimeen omin avuin talven lähestyessä, sillä miehet oli kutsuttu ylimääräisiin harjoituksiin.

Neuvottelut aluevaatimuksista Suomenlahden saarista, osasta Karjalankannaksesta ja Hangonniemelle sijoitettavasta tukikohdasta Neuvostoliiton kanssa eivät sujuneet odotetulla tavalla ja niinpä marraskuun 13. päivänä kolmansien neuvotteluiden jälkeen neuvottelijat valtioneuvos Juho Paasikivi, valtiovarainministeri Väinö Tanner ja eversti Aladár Paasonen poistuivat Moskovasta.

Neuvotteluista huolimatta, sopimusta ei syntynyt ja ajateltiin, että neuvotteluissa oli edessä tauko. Samaan aikaan, Stalin arveli, että Suomella oli salainen sopimus Neuvostoliiton vihollisten kanssa ja näin ollen hän päätti ottaa haluamansa alueet Suomelta voimakeinoja käyttäen.

Käänne pahempaan tapahtui hyvin pian, sillä 26.11.1939 Neuvostoliitto jätti Suomelle nootin syyttäen tätä Mainilan rajakylän laukauksista. Nootissa väitettiin Suomen tulittaneen Mainilan kylää kyseisenä päivänä. 28.11.1939 Neuvostoliitto irtisanoi hyökkäämättömyyssopimuksen ja ilmoitti toistuvien rajaloukkausten vuoksi katkaisevansa diplomaattisuhteet Suomeen.

Neuvostoliiton joukot ylittivät Suomen rajan aamulla 30.11.1939. Syttyi Talvisota.

LEMPI SEPPÄSEN TARINA

Suomalaisten suureksi yllätykseksi neuvostojoukot hyökkäsivät Suomussalmella rajan yli 30.11 Juntusrannan Lehtovaarassa.

Sinä aamuna Suomussalmelaisen Lempi Seppäsen aamutoimet olivat vielä kesken, kun hän havahtui talon koiran haukuntaan. Koira ei pitänyt tyhjästä meteliä, ei myöskään tällä kertaa.

Rajaseudulla perheineen asunut nainen oli 3 tyttärensä kanssa yksin kotona, kun puna-armeijan sotilaat saapuivat rajan yli Lehtovaarassa.

Lempi Seppäselle tuli kiire. Hän asetti 2 pienintä tytärtään vesikelkan kyytiin ja kolmas juoksi kelkan perässä, kun he lähtivät vaaralliselle matkalle kohti Juntusrannan kylää.

Kotiin jäivät niin takki kuin perheen pienet säästötkin. Niitä ei ehditty ottaa mukaan.

Lempi vaelsi kymmenen kilometrin matkan vaikeakulkuista reittiä ja toi mukanaan Juntusrannan kylälle ensimmäisen suullisen tiedon vihollisten hyökkäyksestä rajan yli.

Kun tieto hyökkäyksestä levisi kylässä, väki lähti pakomatalle Juntusrannasta. Tarkoituksena oli päästä Kiannanniemelle ja sieltä edelleen kohti länttä. Vaikka ensilumi oli tuolloin jo satanut, niin hiihtokeli oli huono. Niinpä matkalle oli lähdeittävä jalan ja mukaan sai ottaa vain sen, minkä jaksoi kantaa.

Lempi Seppäsen rohkea matka Juntusrannan kylään, pelasti yhteensä 133 naista, miestä ja lasta joutumasta vankileireille.

Paikalliset kyläläiset päätyivät pääosin evakkoon Muhokselle, kuten myös Seppänen perheineen.

Osa Ruhtinansalmen kyläläisistä jäi kuitenkin venäläisten vangiksi. Venäläiset veivät myös perheitä Kintismäen vankileirille, missä osa heistä kuoli nälkään ja sairauksiin.

Suomussalmen taisteluiden kulku

Neuvostoliiton 163 divisioonan joukot hyökkäsivät kohti Suomussalmea kahta tielinjaa pitkin: koillisesta Juntusrannan suunnasta ja kaakosta Raatteen tien suunnasta. Hyökkääviä joukkoja oli yhteensä noin 17 500 miestä.

Neuvostojoukkojen tarkoituksena oli, että Juntusrannasta ja Raatteesta tulleet joukot yhtyisivät Suomussalmen kirkonkylällä, jonka jälkeen marssittaisiin Ouluun ja saataisiin siten katkaistua Suomi sen kapeimmalta kohdalta.

Kun hyökkäys alkoi, suomalaisilla oli suomussalmen suunnalla vain yksi erillinen pataljoona. Juntusrannassa oli vain rajavartiojoukko ja Raatteen tiellä rajavartiokomppania.

Raatteentien suunnalla suomalaiset kykenivät kolme päivää puolustautumaan Purasjoen rannalla olevissa asemissa, mutta joulukuun 7. päivänä suomalaisten oli irtauduttava ja siirryttävä Haukiperään, Kiantajärven vesistön etelärannalle.

Syynä tähän oli pohjoisrintaman tilanne – neuvostojoukot olivat valloittaneet Suomussalmen kirkonkylän, ja suomalaiset olivat vaarassa joutua saarroksiin.

Ensimmäinen vaihe taisteluissa Raatteen tien suunnalla oli nyt ohi ja Juntusrannan suunnasta suomalaiset perääntyivät Palovaaran ja Kuurtolan kautta Suomussalmen kirkonkylälle.

Neuvostorykmentit pääsivät kuitenkin kohtaamaan Suomussalmen kirkonkylällä 7.12 ja tämän vuoksi Suomalaiset sotilaat päättivät sytyttää kirkonkylän palamaan, vetäytyessään kohti Haukiperää.

Kirkonkylän polttamisella haluttiin varmistaa se, ettei puna-armeijan sotilaille jäisi lämpimiä majapaikkoja.

Kaikki suomalaiset joukot vetäytyivät 8.12. mennessä, Kiantajärven vesistön etelärannalle, Haukiperän lossin lähimaastoon puolustukseen.

Joulukuun 8. päivä sujui suhteellisen rauhallisena, mutta 9.12. aamuhämärässä neuvostojoukot onnistuivat ylittämään Kiantajärven Värjänsalmen ja näin ollen puna-armeijan sotilaat saivat aikaan murtuman suomalaisten aseisiin.

Kiantajärven jää ei kuitenkaan kantanut raskasta kalustoa kuten panssarivaunuja ja tämän seurauksena Suomalaiset sotilaat onnistuivat nopealla vastahyökkäyksellä lyömään hyökkääjät takaisin.

Suomussalmen taisteluiden tilanteen vakavuus havaittiin ja näin ollen ylipäällikkö Mannerheim päätti siirtää yhden jalkaväkirykmentin Suomussalmelle.

Suomussalmen taistelijat saivat kaivatun avun, kun eversti Hjalmar Siilasvuo saapui joukkoineen 9.12. Suomussalmelle.

Siilasvuo sai yksinkertaisen toimintaohjeen – hyökätä ja lyödä Suomussalmen kirkonkylälle edennyt neuvostodivisioona.

Siilasvuon joukkojen hyökkäys kohti Suomussalmen kirkonkylää alkoi 11.12.1939.

Taistelujen ollessa käynnissä kirkonkylällä, Siilasvuo sai tiedon, että samaan aikaan Raatteen tiellä oli etenemässä uusi suuri puna-armeijan divisioona.

Siilasvuo päätti ratkaista taistelun kirkonkylällä ennen kuin uusi vihollisdivisioona pääsisi vaikuttamaan tilanteeseen.

Tilanne kirkonkylällä ratkesi vasta 28.12., kun neuvostojoukot irtautuivat ja vetäytyivät pitkin Kiantajärven jäätä kohti Juntusrantaa.

Jo keskipäivällä suomalaiset miehittivät Suomussalmen kirkonkylän ja seuraavana päivänä viimeisetkin venäläiset pesäkkeet murtuivat.

Neuvostodivisioona vetäytyi Suomussalmen kirkonkylältä Juntusrantaan, jonne rintama vakiintui talvisodan päättymiseen saakka. Nämä kiivaat taistelut Suomussalmen kirkonkylästä kestivät yli kaksi viikkoa.

Raatteentien taistelut

Raatteentien ratkaisutaistelut alkoivat 5.1.1940, kun taistelut kirkonkylästä pohjoiseen olivat kääntyneet suomalaisten eduksi.

Siilasvuo päätti keskittää kaikki voimansa Raatteen tielle, joka oli neuvostoliittolaisten 44. divisioonan hallussa Kuomanjoelta Likoharjulle saakka.

Siilasvuon suunnitelma oli jälleen yksinkertainen ja selväpiirteinen – neuvostojoukkojen yhteydet rajan taakse oli katkaistava, joukko-osastot oli paloiteltava osiin ja syntyneet motit tuhottava.

Suunnitelman toteuttamiseksi avattiin Alanteenjärven - Vuokkijärven jäälle autotie, jota käytettiin joukkojen keskittämisessä ja niiden huoltamisessa.

Hyökkäyksen painopiste suunnattiin Haukilaan, mihin hyökättiin sekä etelästä että pohjoisesta ja Raatteen tie saatiinkin katkaistua Haukilan itäpuolella.

Ratkaisevina päivinä 4.-7.1.1940 Puna-armeijan 44. divisioonaa hajotettiin ja tuhottiin Raatteen tielle.

Jäljellä oli enää Suomussalmen alueen puhdistus neuvostoliiton sotilasta ja 10.1.1940 taistelut Suomussalmella päättyivät.

Neuvostojoukkojen läpimurto länteen oli epäonnistunut.

Rauha astui voimaan 13.3.1940 klo 11.00 ja raja Suomussalmen ja Neuvostoliiton välillä säilyi ennallaan.

Tappiot sodassa olivat molemmin puolin huomattavat – tuhansia sotilaita kaatui Kainuun korpiin.

LEMPI SEPPÄSEN PALUU

Kuten moni muukin evakkoon lähtenyt, myös Lempi Seppänen palasi perheineen takaisin kotiin, Arolan tilalle, Juntusrannan Lehtovaaraan, keväällä 1940.

He olivat olleet evakossa Muhoksella, Pohjois-Pohjanmaalla, kuten moni muukin Juntusrannasta lähtenyt. Lempi Seppäsen rohkea teko muistetaan Suomussalmella yhä edelleen.

Hänen elämänsä aikana, hänelle myönnettiin Lotta Svärd -mitali, Kotirintamanaisten mitali sekä Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan I luokan mitali kultaristein, tunnustuksena isänmaamme eteen tehdystä uroteosta.

SODANAIKAISIA NÄHTÄVYYKSIÄ SUOMUSSALMELLA

Suomussalmella on useita käyntikohteita, joissa pääsee tutustumaan Suomussalmen sotahistoriaan ja muistomerkkeihin, jotka on pystytetty tässä podcastissäkin mainituille taistelupaikoille.

Näistä tunnetuimmat ovat Raatteen portin Talvisota museo ja museon vierestä löytyvä ainutlaatuinen talvisodan monumentti nimeltään Avara Syli.

Raatteen Portin museoalue on upea ja laaja kokonaisuus historiallisesta Ratteentien taistelusta ja museon vierestä löytyy ainutlaatuinen talvisodan monumentti nimeltään Avara Syli. Monumentti koostuu kivikentästä ja keskusmuistomerkistä.

Kivikentässä on n. 17 000 kiveä muistuttamassa sodan uhreista ja kärsimyksistä. Keskusmuistomerkki "Avara syli" muodostuu neljästä puukaaresta ja niiden päällä soi tuulessa 105 vaskikelloa, yksi kutakin talvisodan päivää kohden.

Raatteen portin talvisota museon lisäksi, Raatteentien päästä löytyy Raatteen Vartiomuseo, joka on vuoden 1923 asuun entisöity vanha rajavartioasema. Vartiomuseolla on mahdollista vieraila kesäkaudella.

Suomussalmen sotahistoriaan pääsee myös tutustumaan Suomussalmen matkailutoimistossa Jalonniemitalossa, josta löytyy Vaioletut Arktiset Sodat - diginäyttely.

Lisäksi Suomussalmen matkailutoimiston kautta on mahdollista tilata Auktorisoitu matkailuopas, jonka opastuksella pääsee vaivattomasti tutustumaan taistelualueille ja muihin historiakohteisiin.

LOPUKSI

Suomussalmen taistelut olivat tärkeä käännekohta Talvisodassa, sillä se osoitti, että suomalaisjoukot pystyivät voittamaan suurempia vihollisjoukkoja vastaan.

Taistelu inspiroi suomalaisia ja vahvisti kansallista yhtenäisyyttä. Toivomme, että tämä podcast -jakso auttaa sinua ymmärtämään paremmin Suomussalmen sotahistoriaa ja sen vaikutusta nykypäivään.

Tämän jakson tekoa varten on haastateltu Lempi Seppäsen poikaa Eero Seppästä, joka kertoi äitinsä Lempi Seppäsen uroteosta taisteluiden aikana. Lisäksi jaksossa on käytetty lähteinä: Suomussalmen matkailuoppaiden muistiinpanoja, Suomussalmen kunnan omia arkistomateriaaleja sekä Raatteen portin verkkosivuston Raatteentien historia - julkaisua.

Kiitos kuuntelusta!

Tämä podcast on tuotettu osana Kulttuurihistoriasta nostetta Suomussalmen ja Kainuun matkailuun - hanketta, jota ovat rahoittaneet Kainuun Liitto Alueiden kestävä kasvun ja elinvoiman tukeminen (AKKE) rahoituksella sekä Suomussalmen kunta ja Kajaanin Ammattikorkeakoulu omarahoitusosuudella.